

Török Aurél és a magyar fajkutatás.

Születésének (1842—1912) százéves évfordulójára.

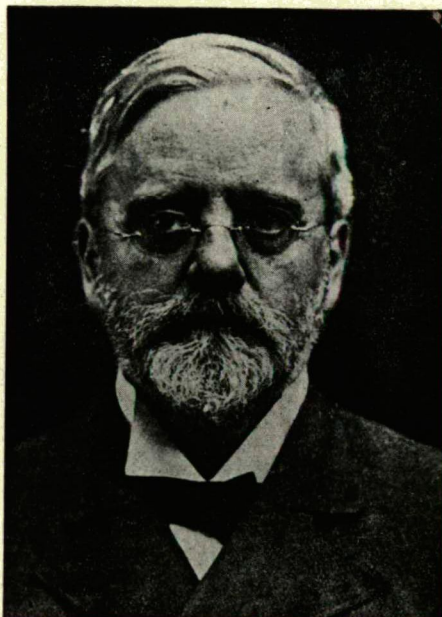
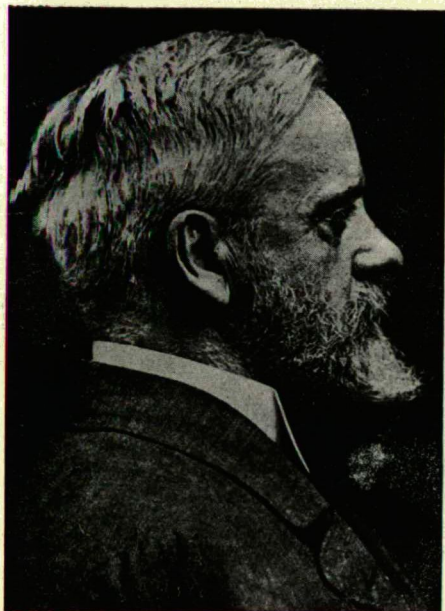
A MULT kiesett hatalmunkból, a jövőnek urai vagyunk — mondja Széchenyi István. — Am, hogy ennek a jövőnek valóban urai lehessünk, nem árt, ha néha-néha visszamegyünk a múltba s hasznosítjuk annak tapasztalatait a jövő számára. Különösen fontos ez akkor, amikor egy-egy új intézmény elindul útjára, hogy nemzeti hivatását megkezdje, vagy ha olyan évfordulónál tartunk, amely csakugyan fordulót jelent egy-egy tudományág, egy-egy kutatási irány történetében.

A jelen esetben több ilyen fontossági tényező is szerepel. 1842 ugyanis több szempontból nevezetes dátum az antropológia történetében.

Ma száz éve, hogy a svéd Anders Retzius a skandináviai természettudósok stockholmi ülésén felolvasta a fajkutatásban korszakot jelentő kraniológiai vizsgálatainak első részletesebb eredményeit (*Om formen of Nord boernes Cranier*) s kimutatta, hogy a koponya legnagyobb hosszúságának és legnagyobb szélességének százalékos viszonyát kifejező ú. n. koponyajelző alapján megkülönböztethető két koponyaalak: a hosszúfejűség (*dolichocephalia*) és rövidfejűség (*brachycephalia*) alkalmas a népek embertani eredetének és rasszbeli összetételének megállapítására. Európa különböző népei között végzett vizsgálatai alapján kimondja, hogy a legtöbb országban a lakosságnak „több mint egy” típusa benszüllött, ami tudományunk mai nyelvén annyit jelent, hogy a népek rasszbelileg összetettek. Ezen az alapon indulnak meg azután a módszeresebb rasszkutatások, amelyek a századfordulón Európa népei rasszbeli összetételének megállapításához vezettek.

De fontos dátum 1842 úgy az egyetemes, mint a magyar antropológia történetében azért is, mert 1842 febr. 13.-án született Pozsonyban Török Aurél, az embertan első magyar professzora, kinek neve három évtized történetét jelenti a magyar embertan történetéből, s akinek működése jelentős nyomot hagyott az egyetemes kraniológiában is.

Török Aurél 11 évi orvosprofesszorság után került a kolozsvári egyetem élet-szövettani, illetve bonctani tanszékéről a budapesti egyetemre 1881-ben felállított embertani tanszékre. Ezért mielőtt új tanszékét elfoglalta, egy évre Párisba utazott, ahol beiratkozott a modern embertan alapítójának, Broca Pálnak híres antropológiai intézetébe, hogy ott elsajátítsa azokat a módszertani ismereteket, amelyek nélkül még a szomszéd szakmabeli orvos sem foglalkozhatik komolyabban és eredményesen embertannal.

Török Aurél (1842—1912).

adata a hazai anthropológiai bűvárlatnak az lészen, hogy hazánk lakossága a geographiai és politikai vidékek szerint anthropométriai, ethnográfiai és demográfiai szempontból tervszerűen és rendszeresen vizsgálat alá vétessék, amely irányban eddigelé mi sem történt még. E vizsgálatból ki fog derülni, hogy hazánk lakossága mennyi önállóbb és mennyi kevert anthropológiai típusból van összetéve; hogy mely típusok vannak elterjedő félben; hogy mily külső természeti és mily belső természeti, azaz rasszbeli tényezők játszanak szerepet hazánk egyes vidékeinek lokális jellemű társadalmi életére. E vizsgálatokból foghat csak kiderülni a többi között az: hogy mi az igazi magyar faj középtípusa, miként alakult az át a többi, vele együtt és vele szomszédságban élő néptörzsekkel, népségekkel, nemzetiségekkel való sokszoros vérkeveredés következtében; és tegyük még hozzá, hogy csak az ez irányú vizsgálatból foghat kiderülni az, vajjon a magyar típus eme sokszoros vérkeveredés következtében fizikai irányban is előre halad-e, amint annak értelmi előrehaladása kétségkívül a lehető legörvendetesebb jelekben mutatkozik. E kérdés rendkívül fontos, nemcsak tudományos, hanem egyenesen állami szempontból is. Már pedig eddigelé mindezekről még semmiféle tudomásunk nincsen."

Kell-e szebb, nemzetibb, magyarságunkhoz közelebb álló program a magyar tudományos kutatások számára? Van-e magyar, akit e kérdések nem érdekelnek, közélről nem érintenek? — Így hát bizonyára mindenki minden erővel támogatta is azt? — Mert Török Aurél célkitűzését a maga részéről nagyon is komolyan vette. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a hatalmas agitáció, amit annak megvalósítása érdekében megindított. Egyik kérvényt, előterjesztést a másik után írta és küldte a minisztériumba, hogy intézete számára kellő javadalmat, felszerelést kapjon, múzeumához helyiségeket, gyűjteménytárgyakat, tervezett vizsgálataihoz segéd-erőket, műszereket szerezhessen. Megragad minden alkalmat, tudományos és népszerű előadást, szak- és napisajtót, hivatalokkal, magánosokkal való kapcsolatait, hogy gyűjteményét gyarapíthassa, hogy támogatást kapjon. Kéri, bátorítja, majd oktatja, korholja a régészeket, minden ásató embert, hogy az előkerülő csontvázakat minél épebben megmentsék. Kér mindenkit, rendőrséget, múzeumokat, magánosokat, hogy a talált csontokat hozzá beküldjék. „A felállítandó anthropológiai muzeum és intézet olyan leend, — hirdeti tennivágyóan, teljes hittel és meggyőződéssel, — hogy Magyarország, emez újabb kultúrai intézet tekintetében is méltán fog sorakozhatni a művelt külföld hasonnemű intézeteinek legjobbjaihoz.” Bátran, öntudatosan, de egyben reményteljesen is, kiáltja a legmagasabb körök felé: „Uraim, édes véreim! egy országos, egy nemzeti ügyről van szó, amely ügy körül buzgólkodni illik minden lelkes magyarnak, a magas kormány s az országgyűlés tagjaitól kezdve a legutolsó honpolgárig!”

Am lelkes szavai jórészt pusztába kiáltott szavak maradtak, kérvényei és előterjesztései pedig többnyire csak a minisztériumok ügyiratszámát szaporították. Kora nem értette őt, az akkori magyar társadalom nagyrészt értetlenül és érdektelenül állott szemben

nemcsak az egész embertani tudománnyal, de a tudományos fajkutatás nagy nemzeti jelentőségével is.

Aránylag a legtöbb megértésre talált még magánosok, vidéki papok, orvosok, jegyzők, tanítók és műkedvelő „magánrégészek” között, akik szívesen szaporították gyűjteményét a birtokukban lévő, — sajnos többnyire nem hiteles — koponyával, vagy csontváz-töredékekkel.

Ilyen szomorú tapasztalatok után Török Aurél bizonyára teljesen elkeseredett s abban hagyott minden munkát és propagandát — gondolhatná valaki. Óh, távolról sem. Ő nem ilyen fából volt faragva, — hogy kedvenc kifejezését használjam. — Ha nem valószínűtlen meg egyik terve, keresett másikat, ha nem teljesült egyik előterjesztése, írt másikat, harmadikat. Harcolt tovább fanatikus hittel s dolgozott, szinte emberfeletti erővel.

Most a hivatalos régészek és ethnológusok felé fordul. Tőlük vár több megértést és támogatást. De sajnos, itt sem talál.

„Minek az a sok koponya, elég abból egy néhány is” — feleli — a kérdés és kérdés fontosságát meg sem értve — a régészet vezetője.

„Mit akar a craniológia magyarázni olyan fogalommal szemben, mint a nemzet? — Hogy gondolhat dr. Török arra, hogy craniológiai eszközökkel a kazár és bolgár kérdéshez, a bessenyők, kunok, jászok, a Magyarországon szerte magyarrá lett szlávok, olaszok beolvadásához hozzászóljon” — feleli gúnyosan, a rassz fogalmáról és a népek rasszbeli összetételéről, annak tudományos jelentőségéről mit sem sejtve, az ethnológus.

Ez már fájdalmasabb csalódás volt, mert éppen annak a két szomszédtudománynak a részéről érte őt, amellyel az antropológiának kart karba téve kellene dolgoznia, hogy akár egyikük, akár másikuk a nemzeteredet bonyolult problémájához komolyan hozzászólhasson.

Ezek után érthető, ha Török Aurél, a magyarságkutatótól mind jobban eltávolodva, a kraniológia reformjának a külföldi szakörökben akkor nagyon is aktuális, őt már előbb is közelről érdeklő harcába veti magát. Ezt két körülmény még külön is fokozta. Az egyik a gróf Széchenyi Béla keletázsiai expedíciójából származó Jezo szigeti ajnó koponya, amelynek tudományos feldolgozására Lóczy Lajos kérte fel. A másik pedig Julius Kollmann bázei antropológussal kezdett s mind hevesebben folytatott vitája. Más helyen ezt bővebben ismertettem, ezért itt csak annak megjegyzésére szorítkozom, hogy ezt a ritka koponyát, illetve arról írt értekezéseit, használta fel Török először arra, hogy a kraniológia reformjára vonatkozó nemzetközi jelentőségű harcát megkezdje s Kollmannnak az agykoponya korrelációjára felépített tanát Európa népeinek kraniológiai tagolódásáról éles kritikában részesítse.

Igy jött létre az Archiv für Anthropologie hasábjain 1887-ben megkezdett, 12 éven át folytatott s több mint 700 oldalt kitevő cikksorozat: „Über den Yésoer Ainoschüdel aus der ostasiatischen Reise des Herrn Grafen Béla Széchenyi”, melyben felsőmathematikai számításokkal megalapozva és sűrű számtáblázatokkal telítve, tárgyal-

ja az ajnó koponyát, illetve annak ürügye alatt a kraniológia reformját. Ez az antropológia történetében példa nélkül álló, egyetlen koponyáról szóló, szinte anormális cikksorozat, melynek nagy része gróf Széchenyi Béla expedíciójának monográfiájában magyar nyelven is megjelent, csakhamar újabb támadások és harcok forrása lett. A személyi okokat és összefüggéseket nem ismerő s a magyar fajiság kérdését csak a finn-magyar, vagy a török nyelvrokonság síkján látó s azt igen egyszerű problémának képzelő, magyar nagyközönség ama része ugyanis, amely az embertani tudomány iránt kissé mégis érdeklődött, mind inkább azt kezdte firtatni és Töröktől számon kérni: Van-e magyar típus és hogy milyen a magyar típus?

„Van-e a magyarnak saját koponyája, saját arca, saját alakja, amelyről meg lehet ismerni harminc más fehérbőrű nemzet között?” — kérdezte Tóth Béla a Magyar Hirlap 1893. évi egyik számában. Sőt mindjárt válaszolt is a kérdésre, de ez a válasz egyben vád is Török Aurél ellen.

A tudomány mindmostanig nem határozta meg a magyar típus mivoltát, „a hazai anthropológia erejét és idejét — írja gúnyos célzással Tóth Béla — mióta csak megvan, más — sürgősebb kérdések foglalták le. Például a keletázsiai ajnó-faj kérdése, melyről jeles magyar műveket birunk, jóllehet eleven ajnó embert magyar szem eddigelé nem látott.”

Török két cikkben is válaszolt a támadásra. Ezekben kifejti, hogy a mai magyarság a nagyobb keveredettség következtében a típusoknak sokkal több változatát tünteti fel, mint pl. az ezer év előtti magyarság. Ma a tősgyökeres magyarságtól lakott vidékeken is csak típus-változatokkal van dolgunk, amelyekről senki sem bírja előre bebizonyítani, hogy melyik az igazibb és melyik az ősbibb. Ezért az a véleménye, hogy a magyar típus kérdésének eldöntése „csak abban a mérvben fog egyáltalán sikerülni, amely mérvben a mai magyarságon észlelhető típusokat a legrégibb időkig vissza tudjuk vezetni — a régi telepeken talált típusok tanúsága szerint.” — És ebben teljesen igaza is van.

Bár gyűjteménye ekkor már 7000 koponyából és 700 csontvázból áll, ezt még mindig kevésnek tartja arra, hogy véleményt mondjon, főleg azért, mert benne a régibb korok és egyes vidékek még alig vannak képviselve. „Nem az a fő dolog, — írja — hogy minél előbb valamely oly nézettel álljunk elő a magyar típusról, amely ugyan csak kevés adatra támaszkodhatik, de talán merész és a nagyközönségnek is tetszetős következtetésekre vezet, hanem az: hogy minél több hiteles adatot gyűjtsünk.”

Ezzel Török valóban a kérdés velejére tapintott. Mert minden rassz kutatás eredményessége a vizsgálati módszer mellett első sorban a rendelkezésre álló vizsgálati anyag hitelességével áll vagy bukik. Már pedig az a, később 10.000 koponyát is meghaladó, hatalmas anyag, amely Török Aurél muzeumában három évtized alatt összegyűlt, éppen a hitelesség hiányában szenvedett. Az öt ért éles támadások, majd a kraniometria reformjával való elfoglaltsága mellett ez volt a harmadik oka annak, hogy Török koponyavizsgálatai

a magyar fajkutatók számára különösebb eredményhez nem vezettek.

Török Aurél a tudományos kongresszusokon és folyóiratokban a kranológia reformja ügyében folytatott heves vitáival, elmés és pontos műszereivel, módszertani ujitásaival, a kranio-metria összes fontosabb problémáit felölelő hatalmas munkásságával nagy hírt és tekintélyt szerzett magának a nemzetközi tudományosságban. A jövő magyar fajkutatók számára pedig itt maradt nagy koponyagyűjteménye, melynek értéke újabb és újabb hiteles anyag előkezelés után egyre jobban fokozódik. Mégis fájdalommal tölt el bennünket az a tény, hogy ez a sokoldalúan képzett, vaslogikával gondolkodó és megtestesült módszerességet képviselő nagy magyar elme mérhetetlen szorgalmát és hatalmas szellemi energiáját — jórészt rajta kívül eső okok folytán — nem eredeti célkitűzésére, nem a magyar nemzettest embertani kutatására fordította.

Ezért, amikor a Horthy Miklós Tudományegyetem új embertani és fajbiológiai intézete tudományos működését most megkezdi, nem lehet szebb, nemzetibb feladata, mint ha Török Aurélnak fél évszázad előtt kitűzött, de meg nem valósított programját a tudománynak azóta jóval fejlettebb eszközeivel folytatja és befejezi, hogy mielőbb elmondhassuk: Uraim! már ismerjük a magyart!

BARTUCZ LAJOS.

Táj és egyetem.

1.

A LEGTÖBB EMBER, ha az egyetemre gondol, csak a legmagasabb fokú iskolát hajlandó benne látni, holott az egyetem ennél sokkal több. Az iskola ugyanis nem tesz egyebet, mint valami gyakorlati célból kiválasztott ismereteket közöl a tanulóval, hogy az ezeket a maga élete érdekében felhasználhassa. Az egyetem azonban nem csupán közli az ismereteket, hanem azoknak legvégső alapjait is igyekszik kikutatni, hogy ilyenformán az egy-egy tárgyra vonatkozó tudás a maga teljes egészében világosodjék meg a hallgató előtt. Elsősorban nem az érdekli, hogy azok, akiket tanít, papok, orvosok, tanárok, vagy mérnökök és egyebek akarnak-e lenni, hanem hogy milyen alapvető igazságokon épül fel az a gyakorlat, amelyet ezek a különböző hivatású emberek életükben ki fognak fejteni. Így történik aztán, hogy minden más iskolát szinte kizárólagosan gyakorlati célok irányítanak, az egyetem azonban a tiszta elméleti tudás fényétől vezettetni magát, mert nem csupán tanító, hanem az igazságot a maga legmélyebb alapjogaiban kutató intézmény rejlik benne. Azt mondhatnók, hogy míg a többi iskola bizonyos hasznossági szempontoknak rendeli alá az ismereteket, addig az egyetem ezeket a hasznossági szempontokat csupán másodlagosoknak tekinti, mert egyedül a tiszta igazság, az elmélet meg-